

جهانی‌شدن اقتصاد و تاثیر آن بر ایجاد فقر در جوامع شهری و روستایی ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۵/۲

غلامرضا رجبی^۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۰/۲۰

شاهین راز^۲

چکیده:

جهانی‌شدن اقتصادی، طی بیش از پنج قرن در گذشته شکل گرفته است. و در واقع به نیرویی برای کاستن پدیده فقر تبدیل شده که به برخی کشورهای در حال توسعه کمک نماید تا فاصله خود را با کشورهای توسعه یافته کمتر نمایند. در کنار اینها، برخی نگرانی‌ها نیز از بابت نقش متضاد جهانی بر گسترش فقر، گسترش پیدا کرده است. مثلاً آزادسازی تجاری، بخش‌های گوناگون اقتصادی را تحت تأثیر قرار داده است که یکی از این متغیرهای مهم فقر است. بخش مهمی از فقرا ایران مربوط به مناطق شهری است. توجه به اهمیت موضوع فقر، اثر آزادسازی تجاری بر نرخ فقر شهری ایران مورد بررسی قرار گرفته است. به این منظور، مدل خود توضیح برداری برای بررسی عوامل موثر بر فقر شهری در ایران در دوره‌ی زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶ برآورد شد. در این تحقیق از الگوهای تصحیح خطا و هم‌جمعی جوهانسون - جوسیلیوس برای بدست آوردن روابط بین متغیرها استفاده گردید. بر اساس یافته‌های پژوهش، آزادسازی تجاری در کوتاه مدت سبب افزایش فقر شهری شده و در بلند مدت سبب کاهش آن میشود. لذا سیاستگذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها در کشور باید به گونه‌ای باشد که آثار منفی و تهدیدهای ناشی از آزادسازی تجاری بر فقر شهری در ایران را کاهش دهد.

کلمات کلیدی: جهانی‌شدن اقتصاد، آزاد سازی تجاری، فقر شهری، الگوی تصحیح و خطا

^۱گروه اقتصاد، دانشکده اقتصاد و مدیریت، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

^۲استادیار گروه مدیریت بازرگانی، واحد آبادان، دانشگاه آزاد اسلامی، آبادان، ایران

موضوع فقر و نیز راههای مختلف فقرزدایی در ایران، جایگاه ویژه ای دارد و این جایگاه در دهه های اخیر اهمیت بیشتری در کشورهای دنیا؛ بویژه کشورهای توسعه نیافته، پیدا کرده است. فقر همواره به صورت یک معضل جهانی برای جامعه بشری بوده. اما از اواخر دهه ۱۹۷۰ آزادسازی تجاری، فقر و حمایت از اقشار آسیب پذیر مورد توجه زیادی قرار گرفت. در ایران برای مبارزه با فقر پیش بینی هایی صورت گرفته و چندین بار لایحه فقرزدایی تنظیم شده که این تلاشها به اقداماتی موفق منجر نشده است. از سویی، نتایج مطالعات انجام شده در سالهای اخیر به حوزه های تصمیم گیری راه یافته ولی سیاست های اتخاذ شده نمودی عینی در سطح ملی و منطقه ای پیدا نکرده است. و ثمره تمامی تلاشهای صورت گرفته ظهور و تأسیس وزارتخانه هایی با نام وزارت رفاه و تأمین اجتماعی و اجرای برنامه هایی همچون اعطای سهام عدالت بود. اینکه این وزارتخانه برای مبارزه با فقر و نابرابری و افزایش رفاه جامعه شهری و روستایی کشور در سطحی مقبول چه اقدامات و برنامه هایی در دست خواهد داشت و اینکه اجرای برنامه هایی مانند سهام عدالت تا چه اندازه باعث کاهش فقر و نابرابری در جامعه خواهد شد، نیازمند گذشت زمان و انجام مطالعات گسترده است. با توجه به ضرورت و اهمیت مقابله با فقر از یکسو و از سوی دیگر اهمیت آن در تعیین افراد واجد شرایط استفاده از برنامه های تأمین اجتماعی، لازم است از دو جنبه نظری و عملی، موضوع فقر بررسی و ارزیابی شود. از جنبه نظری باید فقر و مؤلفه های آن به دقت تعریف و شناسایی شود و از جنبه عملی نیز باید بتوان فقر را در جامعه (به تفکیک شهری و روستایی) اندازه گیری کرد. آگاهی از وضعیت فقر در مناطق شهری و روستایی می تواند زمینه ساز مناسبی به منظور سیاست گذاریهای کوتاه مدت و بلندمدت در امر توسعه باشد.

بیان مساله:

هر عصری تکیه بر مفاهیمی دارد که تصور عموم مردم را به خود جلب میکند و اخیراً مسئله فقر و فقرزدایی به عنوان یکی از این مفاهیم در عصر ما ظهور کرده است (پور احمد، ۱۳۹۴: ۳). امروزه مرزها، ساختارها، گروهها و نژادها در بطن فقرزدایی قرار دارند و همه دولت ها و نظام ها را به هم مربوط ساخته است (زیاری، ۱۳۹۳: ۵۰). فقر شکل مجرد و یکسانی ندارد، بلکه اشکال مختلفی دارد و به صور گوناگون پدیدار میگردد (سعیدی، ۱۳۹۶: ۳۱۸). فقیر شدن فقط نیروی خارجی نیست که بر ما اثر میگذارد بلکه ما نیز در آن سهمیم و در زندگی روزمره ی ما حضوری ملموس دارد. به عبارتی هم فقر بر ما اثر میگذارد و هم ما در فقر نقش داریم (گیدنز، ۱۳۹۴: ۴۳). فقر همه مردم دنیا را به یک اندازه تحت تأثیر قرار نداده

است؛ این امر با توجه به گسترش سرمایه و امکانات، ارتباطات و بسیاری از عوامل دیگر در مناطق مختلف نمودهای متنوعی پیدا می کند.

جهانی شدن در بعد اقتصادی از گستردگی، سرعت و توجیه دزیبانی: بر/هوا/۱۳۹۱ است و دگرگونی های اقتصادی دارای نمود و عینیت واقعی در جوامع انسانی هستند، به علاوه، پارامترهای اقتصادی از قابلیت اندازه گیری بالا، نسبت به ابعاد دیگر برخوردار میباشند. به همین دلیل گاه جهانی شدن اقتصاد به عنوان بارزترین مشخصه ی آن بیان میشود (سلیمی، ۱۳۹۶: ۲۸). به دلیل تمرکز جمعیت، سرمایه و حضور دولت در شهرها، همواره مراکز شهری بویژه شهرهای بزرگ محل ظهور و تحول جهانی شدن اقتصاد میباشند. مفاهیم جهانی شدن و توسعه ی شهرها با یکدیگر پیوند تنگاتنگی دارند، مناطق شهری بزرگ هم مکان ممتاز توسعه و هم برانگیزاننده ی آن و نقطه ی اتصال سرزمین به جریان مبادلات جهانی هستند (لاله پور، ۱۳۹۰: ۵). در حال حاضر با توجه به گسترش فراگیر جهانی شدن در میان همه ملل بایستی این پدیده به شکلی هدایت شود تا یک نظام تجاری عادلانه تر ایجاد شود. که بتوان از طریق آن فقر را ریشه کن نمود از آنجایی که امروزه با افزایش روزافزون جمعیت نقاط شهری مواجه هستیم؛ توجه به آثار متنوع جهانی شدن و هدایت آن با در نظر گرفتن ویژگی های متنوع هر شهر میتواند زمینه ی مناسبی برای فقرزدایی شهری باشد.

مفهوم عملیاتی جهانی شدن اقتصاد

اصطلاح «جهانی شدن» برای نخستین بار در سال ۱۹۶۱ در یک واژه نامه ی آمریکایی نمایان شد (آرت شولت، ۱۳۹۲: ۴۵). در نیمه ی دوم دههی ۱۹۸۰ بود که استفاده از این مفهوم به سرعت رواج پیدا کرد تا حدی که اکنون ردیابی نحوه انتشار آن در مناطق گسترده ای از جهان ناممکن است (رابرتسون، ۱۳۹۰: ۳۶). مفهوم جهانی شدن هم به درهم فشرده شدن جهان و هم تراکم آگاهی نسبت به جهان به عنوان یک کل دلالت دارد (همان: ۳۵). پژوهشگران اقتصادی، جهانی شدن را به طرق مختلف تعریف کرده اند که به چند نمونه از آنها اشاره می شود؛ کروگمن و رنه بالز جهانی شدن را «ادغام بیشتر بازارهای جهانی» تعریف کرده اند. از دیدگاه بازانسون مشخصه های اصلی جهانی شدن عبارتند از:

یکپارچه شدن تجارت از طریق حذف مرزهای تجاری

حرکت شفاف سرمایه

تسریع در مبادله ی فناوری

افزایش عمومی در مصرف گرایی جهانی (بهکیش، ۱۳۹۴: ۲۵).

سه تأثیر عمده ای جهانی شدن از نظر گیدنز از این قرارند: اول، وابستگی روزافزون جهانیان؛ دوم، تغییرات و پیشرفت های فناورانه و سوم اینکه در عصر جهانی، زندگی ما بیشتر در آینده ای مشارکت جویانه معنا می یابد به جای اینکه بیشتر تحت تأثیر گذشته و سنت باشد (گیدنز، ۱۳۸۴: ۴۹). جهانی شدن از علل زیر ناشی شده است که هیچ کدام از این چهار علت، بر دیگری غلبه نداشته و به طور گریزناپذیری به هم پیوسته اند:

(۱) گسترش عقل گرایی به عنوان چارچوب دانش غالب

(۲) برخی چرخش ها در تحول سرمایه داری

(۳) نوآوریهای فناورانه در ارتباطات و داده پردازی

(۴) تشکیل چارچوب های نظارتی توانمند (آرت شولت، ۱۳۹۲: ۱۰۸).

در آثار صاحب نظران متعددی (مور، ۲۰۱۶؛ پارسونز، ۲۰۱۷؛ والراشتاین، ۲۰۱۷، ۲۰۱۵؛ بوین ۲۰۱۷؛ رابرتسون، ۲۰۱۰ و اترز، ۲۰۱۵؛ و ترنر، ۲۰۱۷) عوامل مؤثر بر جهانی شدن در سه دسته عوامل اقتصادی، عوامل فرهنگی - جامعه شناختی و عوامل سیاسی طبقه بندی شده است. بیشتر عوامل مؤثر بر جهانی شدن از نوع عوامل اقتصادی اند (زاهدی، ۱۳۹۶: ۳۳۲). در فرآیند جهانی شدن شاید مهمترین و پیشتازترین بخش، اقتصاد بوده است؛ به طوری که بسیاری از محققان تا مدتهای مدید، جهانی شدن را منحصرأ در چارچوب اقتصاد مورد بررسی قرار میدادند و از بخشهای دیگر جهانی شدن، همچون فرهنگ و سیاست غافل بودند. این مسئله از آنجا ناشی میشود که روند جهانی شدن بیشترین تأثیرات خود را بر اقتصاد جهان داشته است. به هر حال اگر جهانی شدن را پیکری واحد تصور نماییم، بخش اقتصادی این پیکر رشد بسیار بیشتری از دیگر بخشهای آن داشته است و این ویژگی تأثیرات این بخش را بر تمامی امور، وسیع تر مینماید. اقتصاد جهانی با یک فرآیند جهانی شدن مستمر و شتابان دستخوش تحولی عظیم است که کشورهای مختلف دنیا را در همه ی سطوح اقتصادی تحت تأثیر قرار داده است. اقتصاد جهانی از طریق تدوین تولید جهانی و بازارهای جهانی بویژه به شکلی بسیار مرسوم در اثر سرمایه گذاری جهانی عالم گیر شده است (پوراحمد و رستمی، ۱۳۹۴: ۴).

آزاد سازی تجاری، فقر و سیاستهای مبارزه با آن:

در این قسمت تحقیق بصورت جامع به بررسی آزادسازی تجاری، فقر و سیاستهای مبارزه با آن پرداخته میشود:

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۵/۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۰/۲۰

۱- آزاد سازی تجاری:

به طور کلی فرآیند آزاد سازی تجاری، کسب منافع ناشی از توسعه مبادلات بین المللی است. ابزار اصلی آزادسازی، حذف موانع غیرتعرفه ای، حذف یا کاهش تدریجی تعرفه ها و در نهایت رسیدن به مرحله حذف یارانه های صادراتی است. یکی از اهداف مطالعات آزاد سازی تجاری بررسی اثرات آن بر توزیع درآمد و رفاه خانوارها است. (هلپمن، ۲۰۱۷). پدیده فقر، نمودی از توسعه نیافتگی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است که ثبات سیاسی، همبستگی اجتماعی و سلامت جسمی و روحی ملتها را تهدید کرده است. بر اساس گزارشات بانک جهانی در سال ۲۰۰۱ که بر پایه ی مطالعات این بانک در زمینه ی فقر صورت گرفته، تقریباً نصف جمعیت ۶میلیارد نفری جهان با روزی کمتر از ۲ دلار به سر برده و نزدیک به ۴/۲ میلیارد نفر کمتر از یک دلار در روز را برای مصارف شخصی خود صرف میکنند. فقر روستایی تقریباً ۱۸ درصد از کل فقر جهانی را شامل میشود که این مقدار در برخی کشورها نظیر بنگلادش به ۱۶ درصد میرسد (بانک جهانی، ۱۳۹۱). شناخت اصولی فقر در جامعه ی روستایی به عنوان یکی از اقدامات اساسی مطرح میباشد. بدین روی و با توجه به اهمیت و ضرورت غیر قابل انکار بررسی این مسئله در سالهای اخیر، مطالعات نسبتاً قابل توجهی پیرامون فقر در جهان و ایران صورت گرفته است که لیتون (۲۰۱۷) در مطالعه ی خود این گونه استدلال میکند که اکثر فقیرانی که در نواحی روستایی زندگی میکنند بیشتر درآمدها را از عایدی نیروی کار بدست میآورند. رشد کشاورزی بر پایه ی تکنولوژی کاربر در کشورهای در حال توسعه به کاهش فقر روستاییان در این بخش بستگی دارد که در اثر آنها کالاها و خدمات غیار تجاری تولید میکنند.

۲- فقر شهری

تعریف کلی از فقر وجود ندارد ولی زیر مجموعه های اصلی آن شامل "فقر مطلق" و "فقر نسبی" می شوند؛ "فقر مطلق" به حداقل سطح معاش اشاره می کند که البته تعریف واضحی نیست به طور مثال حداقل سطح زندگی در یک کشور پیشرفته می تواند برابر با سطح زندگی بالا در کشوری دیگر باشد. روش "فقر مطلق" یک حداقل درآمدی را تعیین می کند که فقط به مرور زمان به دلیل تغییر در قیمت ها تعدیل می شود اما

"فقر نسبی" به قضاوت فرد در این مورد بستگی دارد که آیا او از امکانات یک حداقل زندگی نسبت به اطراف خود برخوردار است یا خیر. به اعتقاد درکوش؛ طرفداران این نظریه، معمولاً برای اندازه گیری فقر، درآمد خانوارها را با درآمد متوسط جامعه مقایسه می کنند. در این روش اگر رشد اقتصادی باعث افزایش درآمد تمام طبقات درآمدی یک جامعه به یک نسبت شود، فقر نسبی تغییری نخواهد کرد و تنها در صورتی تغییر می کند که توزیع درآمد به نفع گروه کم درآمد تغییر کند. اکثر اوقات "فقر" به "فقر مطلق" اشاره کرده که خانواده‌هایی که در گروه‌های درآمدی پایین تر از حداقل درآمد تعیین شده قرار دارند "کم درآمد" یا "فقیر" تعریف می کند. به طور کلی بالا بردن سهم کارگر از درآمد ملی منجر به کاهش فقر می شود.

۳- سیاست‌های مبارزه با فقر

درکوش عامل مهم در از بین بردن فقر را توزیع صحیح منابع و درآمد می داند و در این خصوص، می نویسد: دولت در تعدیل درآمد و کاهش مسئله فقر و در نهایت از بین بردن آن دارای نقش مهمی است که اهمیت این نقش به نظام اقتصادی حاکم بر جامعه بستگی دارد به طوری که در اقتصاد بازار آزاد این نقش به حداقل و در نظام برنامه‌های این نقش به حداکثر می رسد به طور کلی عبارت تعدیل درآمد به سلسله برنامه‌هایی اشاره می کند که مستقیماً بر درآمد و یا مصرف افراد تاثیرگذار باشد و چگونگی اجرای آن نیز به اهمیت نقش دولت در نظام اقتصادی هر جامعه بستگی دارد. معمولاً مخارج دولت یا به صورت خرید کالا و خدمات مختلف و یا به صورت پرداخت‌های انتقالی است. پرداخت‌های انتقالی از قبیل پرداخت‌های نقدی به بیکاران، خدمات بهداشتی رایگان، فقط به گروه مشخصی تعلق می گیرد. با بررسی پرداخت‌های انتقالی دولت، می توان تا حدودی به میزان کمک‌های دولت برای رفع مسئله فقر پی برد. وی تصریح می کند: طرح‌های مبارزه با فقر باید بر افزایش قدرت خرید فقرا تمرکز داشته باشد، به علاوه فقر باید یگانه ضابطه پرداخت کمک‌های مالی مختلف باشد و سوم نباید افراد کم درآمد را به کمک‌های دولت متکی کند، بلکه باید آن‌ها را به کار و قدرت خودشان تشویق و امیدوار کند. روش مالیات‌های منفی بر درآمد یکی از این روش‌هاست که اغلب مورد استفاده دولت‌ها قرار می گیرد. در این روش دولت از درآمدهای بالاتر از حد معینی، مالیات بر درآمد دریافت می کند و به درآمدهای پایین تر از حد معینی هم کمک‌های مالی ارائه می دهد. دو شرط مذکور تمرکز بر افزایش قدرت خرید فقرا و انتخاب فقر به عنوان یگانه ضابطه پرداخت کمک را رعایت می کند اما شرط سوم را نه.

الگوی تصحیح و خطا:

در این مطالعه به منظور بررسی عوامل مؤثر بر فقر شهری در ایران از داده‌های سری زمانی سالهای ۹۰-۹۶ منتشر شده توسط بانک مرکزی ایران استفاده شده است. الگوی در نظر گرفته شده به منظور تأثیرگذاری عوامل مؤثر، الگوی خود توضیح برداری ۳، مکانیسم تصحیح و خطا ۲ و آزمون هم انباشتگی ۱ تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۵/۲ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۰/۲۰ می باشد. متغیرهای اثرگذار شامل جمعیت شهری، نرخ بیکاری، تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه، نرخ تورم و شاخص باز بودن درهای اقتصادی است. در این پژوهش جهت نشان دادن درجه‌ی باز بودن اقتصاد از شاخص ذیل استفاده می‌شود:

OPEN: نسبت مجموع صادرات و واردات به ارزش افزوده

هنگامی که می‌خواهیم رفتار چند متغیر سری زمانی را مورد بررسی قرار دهیم به ارتباطات متقابل این متغیرها در قالب یک الگوی سیستم معادلات همزمان توجه می‌کنیم. اگر معادلات الگو شامل وقعه‌های متغیرها نیز باشند اصطلاحاً آنرا "الگوی معادلات همزمان پویا" می‌نامند. در چنین الگوی برخی از متغیرها درون‌زا تلقی می‌شوند و تعدادی نیز برون‌زا یا از پیش تعیین شده (برونزا به علاوه درون‌زاهای باوقعه) هستند. بنابراین قبل از برآورد الگوی سیستم معادلات همزمان لازم است دو قدم برداشته شود، یکی اینکه بایستی متغیرهای الگو به دو دسته درون‌زا و برونزا طبقه بندی شوند و دیگر اینکه باید قیدهایی را بر ضرایب متغیرهای الگو اعمال کرد تا به شناسایی الگو دست یافت. چنین تصمیماتی در هر مرحله معمولاً به صورت اختیاری توسط محقق گرفته می‌شود. اگر بین مجموعه‌ای از متغیرهای الگو، همزمانی وجود داشته باشد، بایستی همه متغیرها را به یک چشم نگریست و پیش قضاوت در مورد اینکه کدام درون‌زا و کدام برون‌زا هستند صحیح نیست. در همین راستا الگوی خود توضیح برداری (Var) را معرفی می‌شود.

اگر برداری از متغیرهای سری زمانی باشد که بتوان آنرا توسط وقعه‌های آن به صورت یک فرآیند چند

متغیره یا برداری (ARMA) الگوسازی کرد، آنگاه می‌توان نوشت:

$$(1) Y = Q_1 Y_{t-1} + \dots + Q_p Y_{t-p} + U_T + \theta_1 U_{t-1} + \dots + \theta_q U_{t-q}$$

معمولاً برآورد چنین الگوهایی نسبتاً مشکل است. یک فرآیند خود توضیح محض چند متغیره به صورت

زیر نوشته می‌شود:

$$(۲) Y_t = Q_1 Y_{t-1} + \dots + Q_p Y_{t-p} + U_t$$

این الگو به الگوی خود توضیح بردار (VAR) معروف است

بسیاری از سری های زمانی کلان ممکن است در طول زمان ایستا نبوده و در فرآیند مربوط به تحلیل های نایستای سری زمانی دارای ریشه واحد باشد. البته انگل و گرینجر دریافتند که ممکن است ترکیب خطی دو یا چند متغیر نایستای سری زمانی، ایستا باشد. اگر چنین ترکیب خطی وجود داشته باشد این سری های زمانی هم انباشته نامیده می شوند و ممکن است بیانگر وجود یک رابطه ی بلندمدت بین متغیرها باشد. هدف آزمون هم انباشتگی تعیین وجود یا عدم وجود هم انباشتگی بین سری های زمانی نایستا است. وجود رابطه ی هم انباشتگی پایه و اساس آزمون تصحیح و خطای برداری VECM است. آزمونی که در این مقاله مورد استفاده قرار می گیرد مبتنی بر روش هم انباشتگی جوهانسون جوسیلیوس است. برای تعیین رابطه ی تعادلی بلندمدت بین چند متغیر روش جوهانسون در چند سال اخیر به- سرعت تبدیل به یک ابزار اساسی در برآورد الگوی اقتصادی سری زمانی شده است. در این روش تعیین و برآورد بردارهای هم انباشتگی (یعنی ضرایب مربوط به روابط تعادلی بلندمدت) بین متغیرها با استفاده از ضرایب الگوی خودتوضیح برداری بین آن متغیرها صورت می گیرد. ارتباط موجود بین الگوهای VAR و هم انباشتگی این امکان را فراهم می آورد تا به سادگی بردارهای مذکور را از روی ضرایب خود توضیح برداری به دست آوریم. در این حالت چنانچه مرتبه هم انباشتگی را با نشان دهیم برای الگوی فقر شهری در ایران خواهیم داشت :

$$(۳) LPR_t = A_1 LPR_{t-1} + \dots + A_p LPR_{t-p} + B_i + \varepsilon_t$$

متغیرهای مورد استفاده در این پژوهش به صورت ذیل است:

نرخ فقر PR، جمعیت شهری UPO، نرخ بیکاری UER، شاخص آزادسازی تجاری OPEN، تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه GDP، نرخ تورم IR در رابطه فوق K بردار نایستا برای متغیرهای هم انباشته از درجه (۱)، d, ti بردار مشخص از متغیرهای مستقل t بردار خطاها (شوک) است. الگوی VAR را می توان به صورت زیر بازنویسی کرد:

بردار خطاها (شوک) است. الگوی VAR را می توان به صورت زیر بازنویسی کرد:

$$\Delta LPR_t = \pi LPR_{t-1} + \sum_{i=1}^{p-1} T_i \Delta LPR_{t-i} + B_i + \varepsilon_t \quad (4)$$

که در آن:

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۵/۲

$$\pi = \sum_{i=1}^p A_i - 1 \quad (5) \quad T_i = -\sum_{j=i+1}^p A_j$$

گرنجر نشان داد که تئوری از این امر که ماتریس ضرائب دارای رتبه غیر کامل است و لذا درجه ی هم انباشتگی آن ها (۰) است. یعنی هم انباشتگی از مرتبه اول خواهد بود.

شکل و فرم الگوی هم انباشتگی برای نرخ فقر شهری در ایران در حالت ماتریس به صورت زیر است:

$$\begin{bmatrix} lpr_t \\ lpr_{t-1} \\ \vdots \\ lpr_{t-p+1} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \mu \\ 0 \\ \vdots \\ 0 \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} r_1 & r_2 & r_p \\ i & 0 & i \\ \vdots & \vdots & \vdots \\ 0 & i & 0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} lpr_{t-1} \\ lpr_{t-2} \\ \vdots \\ lpr_{t-p} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \varepsilon_t \\ 0 \\ \vdots \\ 0 \end{bmatrix} \quad (6)$$

نقطه ی آغاز روش جوهانسون برای آزمون و تعیین روابط هم انباشتگی بین متغیرهای سری زمانی، برآورد مکانیسم تصحیح و خطای برداری (VCEM) مربوط به آن متغیرهاست. الگوی تصحیح و خطای برداری (VECM) یک آزمون مقید از خود توضیح برداری است، که برای سری های زمانی نایستا طراحی شده است. تصحیح و خطای برداری نیز دارای روابط هم انباشتگی است که از آن برای تعیین روابط همگرایی بین رفتار بلندمدت متغیرهای درون زا و تعدیل شوک های کوتاه مدت استفاده می شود. شکل الگوی تصحیح و خطای برداری به صورت زیر تعریف می شود:

$$\Delta LPR_{1jt} = \alpha_1 (LPR_{2jt-1} - \beta LPR_{1jt-1}) + \varepsilon_{1jt} \quad (7)$$

$$\Delta LPR_{2jt} = \alpha_2 (LPR_{2jt-1} - \beta LPR_{1jt-1}) + \varepsilon_{2jt}$$

در این الگوی ساده متغیر سمت راست جمله تصحیح خطاست. در تعادل بلندمدت این جمله صفر است با این وجود اگر LPR_2 و LPR_3 از تعادل بلندمدت انحراف پیدا کند، ضریب تصحیح خطا صفر نبوده و

میزان تعدیل جزئی هر متغیر را به سمت مسیر تعادلی نشان می دهد. ضریب سرعت تعدیل α امین متغیر درون زا را به سمت تعادل بلند مدت نشان می دهد.

عمده ترین دلیل شهرت الگوی تصحیح خطا (VCEM) آن است که نوسانات کوتاه مدت متغیرها را به مقادیر تعادل بلندمدت آنها ارتباط می دهد. البته بایستی در نظر گرفت که LPR_1 در رابطه γ وقتی در بردارنده روابط تعادل بلند مدت است که ماتریس مربوطه دارای رتبه کامل نباشد. به عبارت دیگر تنها وقتی که ستون از ماتریس A به صورت خطی از همه مستقل باشند، می توان α بردار هم انباشتگی داشت.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۵/۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۰/۲۰

نتیجه گیری:

این مطالعه عوامل مؤثر بر ایجاد و گسترش فقر شهری در ایران را با استفاده از داده های سری زمانی مورد بررسی قرار داد. جهانی شدن اقتصاد در کنار منافع بالقوه فراوان خود می تواند در کوتاه مدت به دلیل اصلاحات و تعدیلات مورد نیاز در بخش های تولیدی کشور به بیکاری و فقر در زیر بخش های فاقد مزیت رقابتی منتهی شود. در این ارتباط ارلئه برنامه هایی در زمینه آموزش مجدد و کارایی برای نیروی بیکار شده و نیز حمایت های مالی از آنها در خلال این دوران ضرورت دارد. اقتصاد ادغام شده در بازارهای جهانی به مراتب بیش از اقتصاد نیمه بسته، در معرض شوک های خارجی است. این امر به مفهوم آن است که کنترل ها و نظارت های دقیق تر و متفاوت تری در اقتصاد جهانی شده لازم است و باید مکانیزم های خودکار به گونه ای طراحی شوند که قبل از بروز بحران، زنگ خطر به صدا در آید و اقدامات لازم صورت گیرد. از مضامین آزادسازی تجاری جذب مستقیم سرمایه های خارجی (وجود شرکت های چند ملیتی) است که می تواند منافی در جهت کاهش فقر در بلندمدت داشته باشد از این رو ممکن است در جهت جذب سرمایه خارجی، نگرانی چندانی وجود نداشته باشد. هرچند که در کوتاه مدت پیشنهاد می شود که از سیاست های حمایتی توسط دولت برای خنثی نمودن اثرات سرمایه گذاری خارجی در جهت کاهش فقر استفاده شود. نتایج حاصل از این پژوهش نشان دهنده تأثیر متمایز باز شدن درهای اقتصاد در کوتاه مدت و بلند مدت دارد. در کوتاه مدت آزاد سازی تجاری سبب افزایش وسعت فقر شهری و در بلند مدت سبب کاهش آن خواهد شد. نتایج منتج شده از پژوهش با موازین تئوریک نیز سازگار است.

از متغیرهای دیگر اثرگذار بر نرخ فقر شهری می توان به جمعیت شهری، نرخ بیکاری، تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه و نرخ تورم اشاره کرد. مدل خود توضیح برداری برآورد شده در این پژوهش حاکی از تأثیرگذاری مثبت افزایش GDP بر روی کاهش فقر شهری به دلیل افزایش درآمدها دارد. افزایش جمعیت شهری، افزایش نرخ بیکاری و افزایش تورم نیز متناسب با تئوری سبب افزایش در رشد فزاینده فقر شهری خواهد شد. همان گونه که در رابطه با تأثیرات بیکاری بر روی فقر شهری عنوان شد، ایجاد زمینه های لازم جهت توسعه اشتغال سبب ریشه کن کردن این پارامتر منفی در جامعه خواهد شد. در این بین آموزش

نیروی کار ماهر از اهمیت خاصی برخوردار است زیرا باز بودن درهای اقتصاد و ادغام در بازارهای جهانی منجر به افزایش نرخ تحصیلات دانشگاهی میشود و نیز با بالا رفتن تخصص مناسب در جهت توسعه هم امکان مواجهه با این فرآیند و رقابت با کشورهای دیگر آسان تر می شود و هم در بلندمدت سبب ایجاد اشتغال نیروی کار ماهر می گردد که می تواند رفته رفته اثرات سوء فقر ناشی از بیکاری فزاینده شهری را کاهش دهد. به دلیل ماهیت اجتناب ناپذیر فرایند جهانی شدن توصیه می شود که سیاست گذاری ها و برنامه ریزیهای کلان کشور به گونه ای باشد که آثار منفی و تهدیدهای ناشی از آزادسازی تجاری بر ایجاد فقر مناطق شهری ایران کمینه شود همچنین افزایش توان رقابت بنگاههای داخل از طریق استفاده از تکنولوژی روز که در گذر از مسیر جهانی شدن در کوتاه مدت از صحنه رقابت خارج نشوند.

- ۱- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران. (۱۳۸۵-۱۳۹۶) گزارش اقتصادی و ترازنامه، اداره بررسی های اقتصادی. تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۵/۲
- ۲- برانسون، دبلیو. اچ. (۱۳۹۳). تئوری و سیاستهای اقتصاد کلان. پژوهش‌های علمی/۲، شماره ۱، ع. چاپ اول، - جلد دوم، انتشارات نشر نی، تهران.
- ۳- تقوی، مهدی؛ احمد غروری نخجوانی؛ "روند فقر در ایران طی دو دهه گذشته". دانشگاه علوم- بهزیستی و توان بخشی، ۱۳۹۶
- ۴- جعفری ثانی، م. (۱۳۹۵). بررسی توزیع زمانی و مکانی فقر و ناامنی غذایی در ایران. پایاننامه ی- کارشناسی ارشد اقتصاد کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه شیراز.
- ۵- حسن زاده، ع. (۱۳۶۶). بررسی عوامل موثر بر فقر: مطالعه موردی ایران. فصلنامه پژوهشهای- اقتصادی ایران، ۳:۸۳، ۱.
- ۶- پورا احمد، رستم (۱۳۹۴). درآمدی بر شاخصهای نابرابری درآمد و فقر، مرکز آمار ایران، تهران
- ۷- زیاری، جمشید (۱۳۹۳). «فقر، خط فقر و کاهش فقر». مجله برنامه و بودجه، سال اول، شماره ۲،
- ۸- سعیدی، شهریار (۱۳۹۶). «اندازه گیری فقر با تأکید بر خانوارهای شهری استان مازندران». فصلنامه اقتصادی مدرس، سال اول، شماره ۱،
- ۹- لاله پور، کوهسار (۱۳۹۰). بررسی وضعیت فقر در مناطق شهری و روستایی ایران، فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه، سال سیزدهم، شماره ۴۹
- ۱۰- سلیمی، فرهاد (۱۳۹۶). «اندازه گیری فقر در ایران بر حسب خصوصیات اجتماعی و اقتصادی خانوارها: کاربرد شاخص سن در ایران. فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، سال دوم، شماره ۸،
- ۱۱- بهکیش، فرهاد (۱۳۹۴). اندازه گیری شاخصهای فقر در ایران، پژوهشکده آمار مرکز آمار ایران،

۱۲. artsholt, Anthony. "On the Measurement of Poverty"., *Econometrica*, ۵۵,(۱۹۸۷): ۷۴۹-۶۰.
۱۳. moor, J. J. Greer, and E. Thorbecke. "A Class of Decomposable Poverty Measures"., *Econometrica*, ۵۲, (۳), (۲۰۱۶).
۱۴. parsonz, N. *Income Inequality and Poverty: Methods of Estimation and Policy Applications*. New York: Oxford University Press., ۲۰۱۷.
۱۵. valereshtayn, Martin. "Poverty Lines in Theory and Practice"., *Living Standards Measurement Study Working Paper*, ۱۳۳, World Bank, Washington DC, (۲۰۱۵).
۱۶. vaterz, Amartya K. *Poverty and Famines. An Essay on Entitlement and Deprivation*. Clarendon Press; Oxford, U.K., ۲۰۱۵.
۱۷. terner, Peter. "A Sociological Approach to Measurement of Poverty: A Rejoinder to Professor Amartya Sen"., *Oxford Economic Papers*, (۲۰۱۷).
۱۸. Helpman, E. and. Krugman (۲۰۱۷) *Market structure and foreign Trade*, the mit press , Cambridge , Massa chusetts: USA.
۱۹. Lipton, M. ۲۰۱۷. *Why poor people stay poor? Urban bias in worddevelopment* . London: Temple smith.